

Kassandra Damgası'nda Kronotop Kavramı

Tülin ARSEVEN*

ÖZ

Cengiz Aytmatov'un *Kassandra Damgası* adlı eseri, ele aldığı konu ve kurgusu bakımından yazarın diğer romanlarından farklı bir yer tutmaktadır. Bu romanda yazar mitolojik kahraman Kassandra'ya gönderme yaparak insanlığın sonuna dair öngörülerde bulunmaktadır.

Edebiyat araştırmalarının temel amacı literatüre kaynak oluşturmak, yazarı ve eseri tanıtmak ve okurda estetik zevk oluşmasını sağlamaktır. Edebiyat araştırmalarının bir yönünü de yazar ile eser arasındaki ilgi oluşturmaktadır. 20. yüzyılın önde gelen edebiyat eleştirmeni ve kuramcısı Mihail Bahtin, kitaplarında ve makalelerinde yazar ile eser arasındaki ilişkiyi türlü yönlerden sorgular. Metnin yazarından ne ölçüde etkilendiği meselesini tartışır. Bahtin, yazarın yazdığı metnin kimi zaman diyaloglarına kimi zaman da kronotopuna sızdığını söyler. Bu çalışmada da yazar eser ilişkisi bağlamında *Kassandra Damgası*, kronotop kavramı çerçevesinde ele alınarak, romanın zaman ve mekân ilişkisi irdelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Cengiz Aytmatov, *Kassandra Damgası*, kronotop, Mihail M. Bahtin.

ABSTRACT

The Concept of Chronotope in the Cassandra Brand

The novel *Cassandra's Brand* by Chinghiz Aitmatov has a different place compared with his other novels with regard to its subject and fiction. In this novel, the author makes predictions for the tragic end of humankind by making references to mythological heroine, Cassandra.

The main purpose of literary research is to generate sources for literature, to introduce authors and their works to the audience

* Doç. Dr. Akdeniz Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Ortaöğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Bölümü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Öğretim Üyesi, e-posta: tarseven@akdeniz.edu.tr
tulinarseven@yahoo.com

and to produce an aesthetic pleasure among the readers. The other aspect of literary research includes the relation between the author and his works. Mihail Bahtin, a prominent art critic and theoretician in the twentieth century, examines relations between the author and his works using diverse ways in his books and articles. He discusses the issues involving to what extent the text is affected by its author. Bahtin argues that an author sometimes flows in his text's dialogues and sometimes flows in the text's chronotope. Therefore, in this paper, the Cassandra's Brand will be examined in terms of time and place relation considering the concept of chronotope in the context of relation between the author and its work.

Key Words: Chinghiz Aitmatov, Cassandra's Brand, chronotope, Mihail M. Bahtin.

Kırgız edebiyatının usta kalemlerinden Cengiz Aytmatov¹, roman ve öyküleri çok sayıda dile çevrilmiş, hakkında çok sayıda araştırma yapılmış önemli bir yazardır. Yazarın diğer romanlarında olduğu gibi *Kassandra Damgası* üzerine de yapılmış çok sayıda çalışma² bulunmaktadır. Ancak bu çalışmalarda *Kassandra Damgası*, bir anlatı olarak vermek istediği ileti noktasında ya da belli bir izlek (ev/yurt, çevre/dünya gibi) etrafında ele alınmaktadır. Bu çalışmaların edebiyat araştırmalarının ana amacı olan literatüre kaynak oluşturmak, eseri ya da sanatçıyı okura tanıtmak veya okurda estetik zevk oluşmasını sağlamak noktasında değerli katkıları yadsınamaz. Bu çalışmada ise *Kassandra Damgası*, yazar-eser ilişkisi açısından ele alınıp yazarın eserin kronotopuna sızmış olabileceği ihtimali üzerinden değerlendirilmiştir.

1 Cengiz Aytmatov (1928-2008), Törökül Aytmatov (1903-1937) ile Nagima Hamizayevna Aytmatova'nın (1904-1970) ilk çocukları olarak Şeker obasında doğmuştur. 1946 yılında Jambıl'daki Veterinerlik Fakültesi'ni; 1953'te ise Bişkek'teki K. Skryabin Ziraat Enstitüsü'nü bitirmiştir. 1956-1958 yılları arasında ise Moskova'da Yüksek Edebiyat Bölümü öğrencisi olmuştur. Eserleri ulusal ve uluslar arası çok sayıda ödüle değer görülüp yüzden fazla dile çevrilen (Akmataliyev 1998: 6.7) Aytmatov, ilk eserlerinin bazılarında Sovyet tipini canlandırmış, bir süre sonra tutumunu değiştirerek ana dilini ve millî kültürünü savunan eserler kaleme almış, konularını Kırgız millî tarihine dayandıran birbirinden güzel eserler vermiştir (Saray 1999: 195,196). *Toprak Ana, Gülsarı, Yıldırım Sesli Manasçı, Yüz Yüze, Deniz Kıyısında Koşan Ala Köpek, Dişi Kurdun Rüyalari, Cemile, Beyaz Gemi, Kızıl Elma, Mankurt, Erken Gelen Turnalar ve Kader Ağı* yazarın eserlerinden bazılarıdır.

2 Bkz. İbrahim Tüzer (2009), "Kassandra Damgası'nın Eksiltelen Mesajı: Tevarüs Eden Kötülük ve Yeniden Doğan İnsan: Uzay Rahibi Filofey", *Cengiz Aytmatov Kitabı*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay.; İbrahim Tüzer, "Cengiz Aytmatov'un Kassandra Damgası", *Bilge*, S. 27, Güz, 201-205.; Orhan Söylemez, Semir Ceyda Demircioğlu, "Kassandra Damgası'nda Önsezi/ Hiss-i Kablelvuku ve Kader", *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S.41, Erzurum, 2009, s. 98-109.; Ali İhsan Kocu, "Cengiz Aytmatov'dan Bir Kıyamet Senaryosu", *Bilgi-22/ Yaz 2002*.

Kassandra Damgası Aytmatov'un roman sanatında özel bir yere sahiptir. *Kassandra Damgası* romanıyla Aytmatov'un dünya edebiyatına yeni bir tema getirdiğini belirten Tural, bu konudaki görüşlerini şu sözlerle anlatır:

"Aytmatov dünyanın dört köşesinde yaşayan yüzlerce halkın psikolojisinin olağanüstü durumlara ilişkin değişmesini kozmik bir yükseklikten gözlemlemektedir. Kozmos yazar için sadece kâinat değil, insan ruhunun zenginliği, maneviyatıdır da. Ruh ise, insanoğlunun ezeli ve edebilik kategorisidir. Aytmatov'un âlemi, mekân ve zaman açısından sınırsız, sonsuz olan bütün dünyadır (kâinattır, evrendir). Aytmatov'un kozmos'u, insan maneviyatının büyüklüğüdür." (1998: 33).

Kassandra Damgası, insanoğlunun kendini hızla yok olmaya götüren, kötülüklerle dolu yaşamına ışık tutan önemli bir romandır. Ancak Aytmatov, insanoğlunun kavgacı, acımasız, bencil ve kötülükle dolu yüzünü bu romanda alışıl gelmişten farklı bir biçimde ele alır. Romana temel oluşturan düşünceyi *Kassandra* adlı mitolojik bir kahramana gönderme yaparak ve *Kassandra* Kompleksinden yararlanarak dile getirir. Mitolojik kişi veya olayların edebiyat ve sanata konu edilmesinin geçmişte aslında çok eskilere dayanmaktadır.

Ernest Granger'e göre özellikle Rönesans'tan sonra mitoslar, Eski Yunan ve Roma'ya olan ilginin yeniden canlanmasıyla çok geniş ölçüde konu olarak kullanılmış, esin kaynağı olarak çekiciliklerinden, tazeliklerinden bir şey yitirmemişlerdir. Aslında Eski Yunanlılar için mitoslar birer gerçektirler, bu tanrılar gerçekten vardır ve doğaya, insan yaşamına, her şeye egemendirler (1983: 19). Eski Yunan'da varlığına inanılan bu tanrılardan biri de Apollon'dur. Apollon Zeus'un oğludur ve insanlara geçmişi, bugünü ve bilinmesi arzu edilen geleceğin sınırlarını ifşa edecek kudrettedir (Tollu 1964: 38). *Kassandra* ise Troya kralının kızıdır ve tanrılardan değildir. Mitolojide kişiler ve olaylar kadar mekânlar da önemlidir. Bu mekânlardan biri de Troya'dır.

Granger, Troya'yı Küçük Asya'nın kuzeybatısında, eteklerinde Skamandros ve Simois nehirleri akan bir tepenin üzerine kurulmuş, kuvvetli, zengin bir şehir olarak tanımlar; Kral Priamos'un orada, elli oğlu ile huzur içinde saltanat sürdüğünden söz eder (1983: 102-103). Priamos'un adı en çok bilenen oğulları; Paris, Hector, Laocoon, Deiphrobe, Hélénus, Troile, Polydore kızları ise; Ilioné, Créuse, Polyxéene ve Cassandre (*Kassandra*)'dır (Tollu 1964: 151). *Kassandra*, olayları evelden haber verme kudretini kendisine verdiği takdirde Apollon ile evlenmeyi vaat eder. Böyle bir kâhinlik ayrıcalığını elde edince, sözünü tutmaz. Apollon da onu cezalandırır. Bu ceza, *Kassandra*'nın her şeyi gerçekleşmeden önce haber vermesi, ancak hiç kimse tarafından ona inanılmaması şeklindedir. Nitekim *Kassandra* babası, ailesi ve Troya halkına bütün felaketleri gerçekleşmeden haber verdiği

hâlde kimse ona inanmamıştır. Bu kehanetleri yüzünden de çevresinin alaylarına maruz kalmıştır. Truva Savaşı'nın kaderini belirleyen tahta atın içeri alınmasına da engel olamamıştır. Sonunda Agamemnon ile birlikte öleceğini de bildirmiştir (Tollu 1964:162). Bu söylenceden hareketle, geleceğe dair başkalarını uyarmasına ve doğruları söylemesine rağmen kimseyi kendine inandıramama durumuna psikolojide *Kassandra Kompleksi* adı verilmektedir. *Kassandra Damgası* adlı romanda bu komplekse sahip iki karakter çizilmiştir. Bunlardan ilki uzay rahibi Filofey, ikincisi ise fütürolog Robert Bork'tur. Filofey, uzay istasyonunda kalıp Dünya'ya geri dönmeyi reddetmiş bir astronot ve bilim adamıdır. *Kassandra* embriyonlarının mutsuzluğunu ve doğmak istemediklerini belirten işareti bulan kişidir. Robert Bork ise Dünya'dadır ve balinaların toplu intiharlarını bir anlamda yeryüzünün kötülüklerle kaplı olmasına ve her geçen gün şiddetin artmasına bağlar. Her ikisi de geleceği bir anlamda görmekte ama kimseyi buna inandıramamaktadırlar. Robert Bork, Filofey'i desteklediği ya da başka bir deyişle Filofey gibi düşündüğünü belirttiği için kalabalık ve öfkeli bir grup tarafından linç edilir. Filofey ise kendini ve geleceğe dair öngörülerini tam olarak anlatamamanın ve Bork'un ölümüne yol açmanın verdiği sıkıntı ile intiharı seçer. Bork, öfkeli kalabalığın kendisine zarar vereceğini bile bile onların arasına girerek, Filofey ise intihar ederek *Kassandra*'nın sonunu yaşarlar. *Kassandra* ve onun talihsiz yaşamı romanda yer almaz. Sadece embriyolara *Kassandra* adı verilerek bu mitolojik olaya gönderme yapılır. *Kassandra Kompleksi* ise adı anılmadan yazarın Bork ve Filofey için yarattığı yazgıda yerini alır.

Bu çalışmanın ana konusu *Kassandra Damgası* adlı romanda kronotop kavramıdır. 'Chronos' zaman, 'topos' mekân, yer demektir. 20. yüzyılın önde gelen edebiyat araştırmacısı ve kuramcılarında olan Mihail Bahtin, "Forms of Time and the Chronotope in the Novel: Notes toward a Historical Poetics"³ başlıklı makalesinde tarihi romanlarda kronotop kavramından söz eder ve A. Einstein'in İzafe Teorisi'nden hareketle edebiyat eleştirisinde bir metafor olarak kronotop sözcüğünün kullanılabilceğini söyler. Burada çıkış noktası zaman ve mekânın birbirinden ayrılmaz oluşudur. Bahtin'e göre bir metnin dışındaki yaşantı zamanı, mekânı ve değerleri ile birlikte metnin kronotopuna sızar. Bir tarihi roman yazıldığı zamanın olaylarını anlatırken, mutlaka olayların yazıldığı zamanın ve mekânın değerlerinin etkisinde kalır. Bu nedenle bir metin zaman-mekân ilişkisi çerçevesinde ele alınırken, metin dışındaki sosyal ve tarihi çevrenin zaman-mekân ilişkisinin

3 Romanda Zaman Formları ve Kronotop: Tarihi Şiirlere Yönelik Notlar.

de dikkate alınması gerekir. Bahtin'e göre bir metnin yazılması aşamasında yazarın, okunması sırasında ise okurun yaşadığı dönemdeki zaman-mekân algısı metnin algılanmasında belirleyici olmaktadır (2002:15-24). Bahtin'den hareketle Esen de bir sanat eserinde zaman ve mekânın birbirinden ayrı düşünülemez bir bütün olduğunu, bu kavramın tarih ve coğrafyayı esere dahil ettiğini belirtir (2006: 65). Kronotop kavram, ele alınan edebiyat eserlerini sadece zaman-mekân ilişkisi üzerinden incelemek amacıyla değildir, aynı zamanda bunları sosyal ve politik bağlamlarına oturtmak için de önemli bir görev üstlenmektedir.

Mihail Bahtin'e göre matematiksel zaman ile mekân, olması mümkün olan yargıların imkân dahilindeki anlam-birliğini güvence altına alırlar. Dolayısıyla gerçek bir yargı gerçek duyumsal-istemsel ilgiyi gerektirir (2001: 99). Bahtin bu konuda şöyle der:

"Oysa Varlıktaki biricik konumumdan benim zaman ile uzama gerçek katılımım onların kaçınılmaz zorlayıcı gerçekliklerini, değerli biricikliklerini güvence altına alır-eskiden olduğu gibi onları ete, kemiğe büründürür. Gerçek katılımın içinden ve onunla ilişkili olarak olanaklı matematiksel bütün zaman ile uzam (olanaklı sonsuz geçmiş ile gelecek) değerli olarak pekiştirilir; ışığın ışınları biricikliğimden saçılıp, zamanı katederek tarihsel insanı onamış gibidir, bunlar (ışınlar) değerinin ışığıyla bütün kendi başına olanaklı zaman ile uzama sızarlar, çünkü ben gerçekten zamansallığa ortak olurum. Sürdürülen yaşamdaki duyusal-istemsel, taraflı düşünüşümüzde oldukça yer kaplayan 'sonsuzluk', 'ölümsüzlük', 'sınırsızlık' gibi zaman ile uzamın belirlenimleri felsefede, dinde, sanatta, gerçek kullanımda salt kuramsal kavramlar olarak işlev görmezler. Tersine, onlara özgü belirli değerli uğraklara bağlı olarak düşünüşümüzde canlıdılar; kendi taraflı biricikliğimle karşılıklı ilişkiye girdiklerinde değerinin ışığıyla parlamaya başlarlar." (2001: 99)

Mihail Bahtin, yazarın varlık kazandırdığı dünyanın sınırında, bu dünyanın aktif yaratıcısı olarak konumlanması gerektiğini, aksi takdirde yarattığı dünyaya izinsiz girmesiyle bu dünyanın estetik dengesini alt üst edeceğini öne sürer. Ona göre, yazarın temsil edilen dünyayla ilişkili konumu, dış görünüşün temsil edilme şeklinden saptanabilir. Bir bütün olsun ya da olmasın, dış görünüşün kendisini aşan imgesi sınırların canlı, özsel ve kalıcı olması, kahramanın kendisini çevreleyen dünyayla iç içe geçmesi, çözülme ve tamamlanmanın eksiksiz, içten ve duygusal olarak yoğun olması, eylemin mesafeli ve plastik olması, kahramanların ruhlarının canlı olması koşuluyla sunulur. Tüm bu koşulların hepsinin sağlanması durumunda estetik dünya değişmez ve kendine yeterli hâle gelir ve bu durumda ancak yazar, yarattığı bu dünyanın aktif yaratıcısı olarak konumlanabilir (2005: 240). Oysa Bahtin'e

göre yazar türlü şekillerde metnine sızabilmektedir. Sözgelimi yazar, romanda anlatıcının söylemine sızabilmektedir. Bu konudaki düşüncelerini *Dostoyevski'nin Poetikasının Sorunları* adlı kitabında dile getirirken Bahtin, anlatıcının söylemine dikkat çeker:

“Ama anlatıcının söylemi, anlatıcı karakterlerden biri olup anlatının sadece bir parçasını üstlendiğinde bile hiçbir zaman büsbütün nesnel(l) eşmez. Anlatıcının yazar için taşıdığı önem sonuçta anlatıcının bireysel ve tipik düşünme, deneyimleme ve konuşma tarzından kaynaklanmaz yalnızca, her şeyden önce de, görme ve tasvir etme biçiminden kaynaklanır: Yazarın yerine geçen bir anlatıcı olarak yerine getirdiği dolaysız işlev budur. Bu nedenle, yazarın tutumu, üsluplaştırmada olduğu gibi, anlatıcının söylemine sızır ve söylemi şu ya da bu ölçüde uzlaşım hale getirir. Yazar anlatıcının söylemini bize (bir kahramanın nesnel(l)eşmiş söylemini gösterdiği gibi) göstermez, ama kendisi ile bu yabancı söylem arasındaki uzaklığı kesinlikle hissettirerek bu söylemi kendi amaçları doğrultusunda dışarıdan kullanır.” (2004: 262-263)

Şerif Aktaş'a göre, anlatma esasına bağlı eserler yaşamın itibarî bir âlemdeki görüntüsüdür. Belli bir süre içinde meydana getirilen eser, okuyucu tarafından yine belli bir süre içinde idrak edilir. İlkini yazma zamanı, ikincisini yaratma zamanı olarak tanımlayan Aktaş bu konuda

“Yazarın eseri yazma süresi kozmik zamana bağlı ve eserin dışındadır. Okuma zamanı denilen ve okuyucunun eserle karşılaştığı zaman dilimi için de aynı özellik söz konusudur. Romanda nakledilen vaka ile bu vakanın anlatılma zamanını yazma zamanı ile karıştırmamak gerekir. Anlatıma dayalı metinlerde nakledilen olayın süresi ile olayın anlatılma süresi –her ikisi de itibarîdir– birbirinden farklıdır. Bu farklılığı doğuran, anlatıcı ile anlatıcının olayı idrak edişi arasındaki aralık ve bunların ilişki düzeyleridir. Her durumda önce olay yaşanır, sonra anlatılır” (1998: 117,118) demektedir.

Bu çalışmada metnin yazar tarafından kurgulandığı zaman esas alınacaktır.

Kassandra Damgası da ilk bakışta geleceğe dair bir tasarımı, bilimkurgu tarzı bir öngörüü anlatıyor gibi görünse de burada anlatıcının naklettiği olaylar önce yaşanmaktadır. Romanın vaka zamanı ile anlatma zamanı aynı olmamakla birlikte, aradaki zaman diliminin çok farklı olmadığı açıktır. Buna karşın mitolojik bir kahraman olan Kassandra'ya ve onun hikâyesine göndermede bulunulur. Böylece 20. yüzyıl olan vaka zamanı, geri dönüş, vb. bir teknik kullanılmadan sadece Kassandra sözcüğünden yararlanılarak antik çağa kadar genişler. Troyalı Priamos'un kızı Kassandra, gerçek ya da değil, yüzlerce yıl önce kendi alın yazısını yaşamıştır. Kassandra'nın hikâyesi romanda anlatılmaz. *Kassandra Damgası* başlığı ve Kassandra embriyonları tamlaması ile bu mitosa gönderme yapılır. Yazar, romanda çizdiği itibarî

âleme ütöpik bir olayı da yerleştirmiş, bilimkurguyla korku ütopyası arasında bir yerde duran “Kassandra embriyonları” meselesini kurguya dâhil etmiştir. Ancak bilimkurgu türü romanlar, genellikle gelecekteki bir zaman dilimi üzerine kurgulanır. Burada Kassandra embriyonlarının varlığı, insanoğlunun kötülüklerle dolu bir yaşam çizgisine karşı koymak üzere henüz embriyo iken, doğmak istemediğini belirten sinyaller vermesi, yeryüzünde yaşanan karmaşa, romanı bilimkurgudan çok korku ütopyasına yaklaştırmaktadır.

Philip Stevick'e göre her romancının eseri –ister kendi zamanının meselelerini ele alsın isterse bu meselelerden kaçmaya çalışsın– yazıldığı zamanın sosyal olaylarının bir yorumudur. En bağımsız bir yazar bile, çok sağlam bağlarla yaşadığı devrin ruhuna bağlıdır (2004: 220). *Kassandra Damgası* zaman-mekân ilişkisi noktasında ele alındığında ilginç bir durumla karşılaşılır. Roman şu ifadelerle başlar:

“Bu defa da, geçmiş zamanlarda olduğu gibi, önce söz vardı. Tıpkı o ebedî kitapta yazıldığı gibi.”

“Sonrakî olayların hepsi, ‘söz’lerin sonucuydu. Fakat olayla ilk karşılaşanlar, günün birinde, hayatlarının en sarsıcı hatırası olarak, asıl bu olayı anlatacaklarını hiç ummuyorlardı. Ayrıca bu tanıkların hepsi hatıralarını benzer bir cümleyle ifade etmeye mahkûm idiler: ‘O günkü inanılmaz olaylar bir polisye romandaki gibi geliyordu.’” (s. 9)⁴

Romanın daha başında yazar, aslında insanlık tarihinin hep aynı yolda yürüdüğünü, ancak en son olan olayın tüm yaşanılanların ötesinde olduğunu söyleyerek, kendi anlatacaklarının önemine dikkat çeker ve anlattıklarının geçmişte yaşandığı bilgisini verir. Bu ilk cümlelere bakıldığında olayın geçtiği zamana ilişkin herhangi bir bilgi, bir veri yer almamaktadır. Görülen geçmiş zaman kipiyle kurulan bu cümlelerle geçmişte bir zamana atıf yapılmaktadır. Ancak o günün tarihinin ne olduğu ve yakın ya da uzak geçmişi mi anlattığı kesin olarak belli değildir. Ardından olayların anlatımına geçilir. Olay, herhangi bir günde ve *Tribün* gazetesinde geçmektedir. Hemen ardından mekân değişir ve gökyüzü olur. Romanın başkişilerinden fütürolog Robert Bork, Atlas Okyanus’u üzerinde uçmakta olan bir uçakta yolcudur ve denizi seyretmektedir. Mekân olarak dünyayı kuşatan, yeryüzüne tepeden bakan bir noktada bulunmaktadır. Mekân, “Okyanus, sular, dalgalar, yeknesaklık, boş ufuk...” sözleriyle betimlenir (s. 12). Ardından uçak yolculuğunun nedeni açıklanır: “Fütürolog, Avrupa’ya olağan gezilerinden birinden dönüyordu. Yine uluslar arası kongre, enteller toplantısı, yine bu kozmopolit çevrenin yaşam tarzı olmuş sonu gelmeyen tartışmalar, fikir ve düşünceler girdabında

4 Aytmatov, Cengiz (1997), *Kassandra Damgası*, Rusçadan Çev.: Ahmet Pirverdioğlu, İstanbul: Ötüken Neşriyat. (Romana ait bütün alıntılar bu baskıdan yapılmıştır.)

birbirine giren münakaşalar...” (s. 12). Yazar, mekândan hareketle ilk önce yakın çevresinde yer alan insanların bir eleştirisini yapar. Gökyüzü ve yeryüzü romanda birbirine zıt iki mekân olarak verilmesinin dışında gökyüzü sınırsız bir boşluk, yeryüzü ise “kalabalık ve insan batağı” sözcükleriyle tanımlanır (s. 15). Yazar, ikinci olarak da yaşadığı çağın insanına bakış açısını ortaya koyar. Uzay, yeryüzü ve gökyüzüne üçüncü bir mekân olarak eklenir. Uzay bilim istasyonunda kalıp, dünyaya dönmeyi reddeden Rahip Filofey aracılığıyla romanda yerini alan bu mekân, olay örgüsü için büyük genişleme sağlar. Cassandra sözcüğüyle zamanda binlerce yıl geriye giderken, uzay ile mekânda da sonsuzluk sağlanmış olur.⁵ Böylece zaman ve mekân olarak hem geçmişi hem geleceği hem de bütün evreni kapsayan geniş bir itibarî âlem yaratılır. Rahip Filofey’in Papa’ya yazdığı mektup “Roma Papası’na! Kutsal Peder. Uzayın derinliklerinden, artık üç yıldır bulunduğum Uzay İlmî Araştırma İstasyon’undan size verdiğim rahatsızlıktan dolayı özür dilemeden önce, hayalen önünüzde diz çöküyor ve içtenlikle ellerinizden öpüyorum.” (s. 20) sözleriyle başlar ve yeryüzü ile uzay arasındaki bağlantı kurulur.

Kassandra Damgası’da zaman kavramının net olarak geçtiği ilk yer “Delfus rahibelerinin tanrılar adına ölüm veya zafer kehanetleri yaptıkları o güzel antik dönemler artık geçmişti. Maalesef XX. yüzyılda kâhinlere bakış, çok daha kibirli ve aşağılayıcıdır.” (s. 13) cümlesidir. Romanda yer alan bazı cümlelerde geçen ifadeler vaka zamanının yaklaşık olarak tahmin edilmesine olanak vermektedir. Sözelimi “Tarih Müzesi’nin önünde Saddamcılar toplanmıştı. Bu insan batağından ‘Saddam, sen bizim kardeşimizsin!’, ‘Saddam, sen bizim kardeşimizsin!’, diye çılgın ve öfkeli bağırtılar duyuluyordu. Yumruklarını ileri atarak ‘Kad-da-fi! Kad-da-fi! Kadda-Kadda-Kadda-fi!’ bağırtıları çok ilgi çekiyordu.” (s. 126) ifadelerinden hareketle vaka zamanının Saddam Hüseyin’in 30 Aralık 2006’da ölümünden önceki bir tarih olduğu söylenebilir. Yine yazarın Cassandra embriyonlarını bekleyen tehlikeler olarak saydığı açlık, kenar mahalleler, hastalıklar ve bunların içinde AIDS, savaşlar, ekonomik krizler, sosyal patlamalar, canilik, fuhuş, uyuşturucu bağımlılığı ve uyuşturucu mafyası, milletler arası çatışmalar, ırkçılık, ekolojik ve enerjik felaketler, nükleer denemeler, kara delikler günümüz dünyasının problemleridir. Bu noktada eserin anlatma zamanı ile vaka zamanı arasında çok büyük bir fark olmadığı, olay örgüsünün yakın

5 Ramazan Korkmaz, Cengiz Aytmatov’un romanlarında ev/anne ve çevre/dünya izlegi meselesini ele aldığı çalışmasında *Kassandra Damgası*’ndaki roman kişisi Krlstov’un anne izlegine tutunduğundan söz eder; “Rüyasında karda izini sürdüğü anne, onu ormanın derinliklerine, yani bilinçaltının içtenlik mekânlarına ulaştırır.” (1998:147) saptamasında bulunur ve böylece dış mekâna bir de kişilerin iç dünyalarının dehlizlerini ekler.

geçmiş üzerine kurulduğunu söylemek olasıdır. Romanda değinilen bazı siyasi olaylar, tarihleri verilmese de o dönemi bilen okur için zaman kavramı konusunda ipucu oluşturmaktadır. “Evet, o dönemleri hatırlıyorum. Çok iyi hatırlıyorum. O zaman Moskova’da –bu ne zamandı, ha, evet, dokuz yüz seksen altıda– sen Kremlin’deki o muazzam antik salonda konuşuyordun, toplantıyı ise Gorbaçov bizzat yönetiyordu. Ordok da bizimleydi.” (s. 55) cümleleri ile aşağıya alıntılanan bölümlerden hareket ederek zaman konusunda tahminlerde bulunulabilir.

“Ha, efendim, konu açılmışken mecazî anlamda değil, gerçek zaman ayarlı bir bombayı hatırladım. Bu olay Afganistan’da, oraya sözde sınırlı sayıda askerî güç sevk edildiği zaman oluşmuştu. Çok eski olmayan bu olayların siyasi iç yüzü iyi bilinmektedir, ben ise işgalci askerler tarafından ‘ceset tuzakları’nın nasıl yapıldığını anlatmak istiyorum. Düşmanın cesedini köyüne yakın, yol kenarında ki görünen bir yere atıyor ve altına da patlamaya hazır özel bir mayın yerleştiriyorlardı...” (s. 28-29).

“İşte akıl almaz bir şiddet örneği daha: Türkiye’nin bir şehrinde edebiyat sanatçılarının Selman Rüşti’yi destekleyen toplantısının yapıldığı otel yakılıyor. Orada sadece toplantıya katılanlar değil, normal misafirler de yanarak can verdi. Televizyoncular bunların hepsini filme almış: Cayır cayır yanan bina; yanan insanlar; bir şeyler yapmaya çalışan itfaiyeciler; bunun yanında ise meydanda coşan kalabalık kökten dinci gençler.” (s. 149)

Türkiye’de geçtiği söylenen olay ile, 2 Temmuz 1993’te Sivas’ta Madımak Otelinde yaşananların kastedildiği düşünülebilir.⁶ Buradan hareketle vaka zamanının yılı tam olarak söylenebilir. Ancak ay olarak değişiklik söz konusudur. Çünkü romanda anlatıcı, Robert Bork’un güzel bir sonbahar günü katledildiğini söylemektedir. Robert Bork’un öfkeli kalabalık tarafından katledildiği gün, şu cümleler ile verilir:

“O sonbahar günü, gümüş gibi temiz havası, sessizce düşen rengârenk yaprakları, şehir dışındaki evlerin üzerinde veda uçuşu yapan kuş sürüleri ile ebedî bir resme konu olacak kadar güzeldi. Çok yakında oynayan çocukların sesleri duyuluyordu. Güneşli gün bütün canlılara sükûnet, bir rahatlık, kısacası hayat sevinci bahşediyordu.”

“Hayatın akışını engelleyecek bir durum yoktu. Tanrı’nın bu muhteşem günü belki de böylece bitecekti. Ama gözle görülmeyen, yetişme aşamasında olan, daha sonra kendini belli etmek için şimdilik enerji

6 Bu olayın yer aldığı bölümde çevirmen “Bu, Türkiye’de baş gösteren olayların dışarıda ne kadar yanlış aksettirildiğinin bir örneğidir. Olayların iç yüzü ve Selman Rüşti ile hiçbir ilgisi olmadığı Türk okurunca bilindiğinden fazla açıklamaya ihtiyaç duymadık” şeklinde bir dipnot düşmüştür (s. 149).

biriktiren bir olay yaklaşmaktaydı. Bunun için insanlar bir araya gelmeliydi.” (s. 92)

Burada önemli bir noktayı gözden kaçırmamak gerekir. Yazar, gerçek olayları kurguya dâhil ederken bunların oluşum zamanı üzerinde birtakım değişiklikler yapabilir veya olayı değiştirip kendince yeniden yorumlayabilir. Her iki durumda da yazar, bir anlamda kurguda dile getirdiklerinin, anlattıklarının gerçekliğine okuru inandırmak ister. Yukarıdan beri alıntılanan kısımlara bakılarak romanın vaka zamanının tahminen 1993 olduğu söylenebilir. Romanın yayım tarihi ise 1994’tür. Romanın kurgusunda yer alan ve gerçek oldukları iddia edilen bu olaylar ile yazar, ortaya koyduğu dünyanın gitgide yaşanmaz bir yer olduğu, kötülüğün kol gezdiği tezini doğrulamayı hedeflemektedir. Ama asıl hedefi Cassandra embriyonlarının varlığına ya da var olabileceğine okuru inandırmaktır. Vaka zamanı olarak değil ama anlatma zamanı olarak roman dün-bugün-yarın zinciri üzerine kuruludur. Burada akla gelen soru ise bu zaman düzeniyle mekân arasındaki ilişkinin nasıl olduğudur. Gelecek tasarımına bakıldığında vaka zamanının anlatma zamanıyla aynı olmadığı dikkati çeker.

Metin dışı yaşam, bir romanda metne sızabilir. Yazar, Hitler ve Stalin gibi yakın tarihte yaşamış iki lideri, öncelikle dünyaya ve insanlığa yaptıkları noktasında aynı kefeye koyar. Hatta bir sözcük oyunu da yaparak her ikisinin adını birlikte ve yerlerini değiştirerek yazmak yoluna gider. Bu iki lidere bakış açısını Aytmatov, roman kahramanı Filofey aracılığıyla şöyle dile getirir:

“Bu anlamda bize çok şey söylemeye muktedir olan Stalin Hitler veya tam tersi Hitler Stalin dönemi hâlâ hafızalardan silinmemişken, elde meş’ale, geçmişin derinliklerinde dolaşarak ölü simaları aydınlatmaya değer mi? Bunların tıpatıp bir olan mahiyeti insanlığa o kadar büyük kan pahasına mal olmuştur ki üzerinden çok yıllar geçmesine rağmen dünya istatistiği hâlâ bunların arasında geçen kanlı cihan savaşına sürüklenen kurbanların gerçek sayısını çıkaramıyor. Ve bu ölüm kalım savaşı fizyolojik olarak bir canavarın iki başı arasında geçiyor. Acaba Bolşevizm olmadan Faşizm olabilir miydi? Aynı ayrı doğrulmuş, fakat cehennemin karmasında çaprazlanan Stalin Hitler ve Hitler Stalin’i düşünmek bile XX. yüzyılın insanının kanını donduruyor.” (s. 30)

Aytmatov’un Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği’nin dağılmadan önceki döneme dair düşüncelerinin, Birliğin dağılmasını izleyen yıllarda yazdığı *Kassandra Damgası*’na sızdığı görülmektedir.⁷ Yazar, bir anlamda dünyanın

7 Umut Asanova, Aytmatov’un eserlerinde kültürel krizi sorguladığı makalesinde Aytmatov’un kendi trajedisini içinde yalnız olduğunu ve bunun da eserlerine yansıdığını belirtir. Aytmatov’un eserlerinde insanın kendi trajedisinden bütün dünyanın trajedisine bireysel trajediden global trajediye uzanan mecazi anlamlarla yüklü derin felsefi bir trajediyi yalın ve edebi bir dille an-

hızla çöküşe gittiğini, yaşamın gittikçe daha çok kötülüklerle dolu hâle geldiğini söylerken bunda Hitler ve Stalin'in de suçlu olduğunu vurgulamak ister. Binlerce yıllık insanlık tarihinde insanoğlunu, romanda kurgulanan duruma getirecek çok sayıda lider yaşamış, yüzlerce savaş yapılmış, silahlar (ilkel ya da gelişmiş) yaşamın hep bir parçası olmuştur. Oysa Aytmatov, bunlar arasından kendi tanıklık ettiği bir dönemi ve liderlerini söz konusu etmiştir. Bu söz konusu ediş, yazarın politik duruşunu sergilerken aynı zamanda geçmişin geleceğe ve gelecekteki yaşama (ki burada aslında mekâna demek daha doğru olur) olan etkisini göz önüne sermiştir. Bir olay, belli bir zamanda ve mekânda gerçekleşir. Aynı olayın, yer ve zamanın aynı olduğu bir noktada tekrar birebir yaşanma olasılığı nedir, tartışılır. Yazar, yepyeni itibarî bir âlem kurgularken, gerçek dünyadan yararlanır. Kimi zaman bu, gerçeğin birebir kopyası olur, kimi zaman ise benzer olarak kurgulanır ya da yeniden yaratılır. Bu süreçte kurguda çizilen mekân birçok açıdan işlev kazanır.

Sevinç Ergiydiren'e göre, bir romanda geniş mekânlarda geçen olaylar daha yüzeysel kalmaktadır. Genellikle de macera ve polisiye romanların vakaları geniş mekânlarda geçmektedir. Kapalı odalar, hapisane hücreleri, vb gibi dar mekânlar ise psikolojik derinlikleri vermek için daha uygundur. Bir roman incelemesinde "dramatik yapının eğrisine katkısı, konu bütünlüğü sağlamada mekânlardan faydalanma, kahramanı aydınlatma işlevi olup olmadığı, mekânlar aracılığıyla sağlanan simetri, karşılık, gerginlik veya çekicilik gibi ruhsal durumların dramatik yapıya kattıkları iniş çıkışların etkisine hikâye boyunca dikkat edilmeli ve yarattıkları estetik etki" araştırılmalıdır (Ergiydiren 2001: 21). *Kassandra Damgası*'nda Robert Bork'un evi, gazetenin yazı işleri bürosu, uçak, vb. dar mekânlar arasında sayılabilir. Geniş mekân olarak, ilk bakışta Robert Bork'un yaşadığı ülke olması nedeniyle Amerika ("Bizim Amerikalı seçmen, bildiğin gibi her şeyi sorup soruşturan ve hatta, ben derim ki, kavgacıdır. Zaten bunu tüm dünya biliyor ve bizi seyrettikçe karakterimize gülüyor." s. 64) görülse de uzay istasyonu aracılığıyla mekân genişleyip tüm evrene yayılmaktadır. Uzay bir mekân olarak betimlenirken,

"O, yıldızların arasına atladı ve sonsuzlukla yüz yüze kaldı. Burada yukarı ve aşağı, taraflar, ufuk, sınır ve zaman yoktu."

lattığını öne süren Asanova'ya göre, Aytmatov'un eserlerinde yer alan kültürel kriz ve bunalımın temelini oluşturan dünyanın kuruluşunun ardından başlayan trajedinin hissedilmesidir. Asanova "Aytmatov, Sovyet devri çocuğudur. Sovyet kültürünün yegâne büyüklüğü, şaşılacak büyüklükteki, tecrit edilmiş sistemin parçalanmaması ve sistemin kendi kendisinin kurup doğurmasıdır. Trajedinin duyuş felsefesi, ruhun topyekün olarak tezatta olmasıdır." diyerek görüşlerini aktarır (2009:131).

“O, havada asılı kaldı ve uzay gemisinden tedricen uzaklaşarak yokluğa uçtu...”

“O, fezada bir süre uçtu ve az sonra görüş alanından çıktı...” (s. 197)

ifadelerine yer verilir. Böylece sonsuzluk sözcüğüyle mekânda daha büyük bir genişleme sağlanır. Ancak burada dar ya da geniş oluştan öte mekânlar arası uzaklık daha büyük önem kazanmaktadır. Filofey’in “Şaşkınlık içindeyim. İstasyonun optik araçları beni yerdeki gerçekleri kavramaya yetecek kadar Dünya’ya yaklaştırıyor ve mesafenin hiçbir önemi kalmıyor.” (s. 26) sözleriyle mekânlar arası uzaklık ortadan kalkar ve asıl önemli olanın yeryüzündeki kaos olduğuna vurgu yapılır. Amerika ve uzay romanda sembolize edilmiş iki mekândır. Yazar, bu iki mekân aracılığıyla ABD-SSCB arasındaki soğuk savaşı geçmişteki yaşam tecrübesine göre şekillendirip kurguya dâhil eder.

“Konuşmacılara göre, uzayda evrensel bir provokatör, âlemşûmul bir fesatçı ortaya çıkmıştır; başka birisi, galiba Rus göçmenlerden, Filofey’i KGB muhbirlerine benzeterek, onu hamile kadınları ihbar eden uzay muhbiri olarak adlandırdı. Diğer konuşmacı ise Filofey’in bir Rus ajanı olduğunu, uzaya gönderilerek, oradan Amerika’yı içeriden parçalamak, toplumda genetik bomba etkisi yaratmakla görevlendirildiği fikrini ileri sürdü.” (s.105)

cümlelerinden de anlaşılacağı üzere Aytmatov’un, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği’nin dağılmadan önceki dönemine ait yaşantısının etkisi romanda açıkça görülür. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği 1991 yılının sonunda dağılmıştır. Roman 1994 yılında yayımlanmıştır. Romanın yaratma süreci, Birliğin dağılmasından sonraki birkaç yıla denk gelse de yazarın, şahsi yaşamının etkilerinden kurtulamadığı açıktır. Kızıl Meydan’da gösteri yapmak üzere toplanan halk romanda şöyle anlatılır:

“Her şey o sonbahar günü öğleden sonra binlerce insanın ASS’yi, yani Askerî Sanayi Sektörü’nü desteklemek için Kızıl Meydan’a akın etmesiyle başladı. Gazetecilerin de kaydettiğine göre, artık belli çevreler, Perestroyka ile gelen silahsızlanmanın uzun zamandan beri savunma sanayini engellediğini ima ediyor, yalnız ASS’nin eski durumunun ihyâsıyla ülkeyi yeniden güçlendireceğini söylüyorlardı. Bu fikirler, ormanda için için yanan gizli bir ateşin kokusu gibi havada hissediliyordu. Şimdi ise o ateş alevlenmiş, yanmaya başlamıştı. Bir taraftan da, şimdi etkilerini biçen; yani kamuoyunu yeniden silah ticareti yapma, askerî devletçiliğin temelini oluşturan ASS’yi ihyâ etme fikrine yönlendiren kışkırtıcı şövenler, diğer taraftan perestroykanın ve sözüm ona radikal demokratların Batı’nın menfaati için bu devleti yıktıklarını iddia eden bazı güçler bu ateşi daha da körüklüyorlardı.” (s. 124)

Yukarıdaki paragraftan iki sayfa sonra ise metinde şu cümlelerin yer aldığı görülür:

“Bu arada mozolenin üzerindeki kürsüden konuşan esas hatiplerin söyledikleri de belli oranda mantıklı ve inandırıcıydı: Silâh üretiminin durdurulması ekonomiye iyi şeyler vaat etmiyor, tam tersi dünya piyasasını zengin Amerika'nın eline bırakıyor. O da fırsatı kaçırmayarak her gün, her gece, her yıl silâh yaparak herkesi silâhlandırıyor ve herkese hükmediyor. Bizim neyimiz kötü? Bir sebep daha gösteriliyordu: Silâhsızlanma politikasının sebep olduğu işsizlik büyük bir sosyal patlamayı getirecek; ülkenin güçlü beyin potansiyelini mahvedecek. Keskin nişancı gibi tam on ikiden vuran daha neler neler söylendi. Ve hedefini bulan her fikir kalabalıkta keskin bir nefret hissi uyandırılıyordu.”
(s. 127)

Alıntıda her ne kadar, Rus halkının, Perestroyka sonrası, çeşitli görüşleri aktarılıyorsa da aslında anlatıcı, çok yakından tanıdığı, iyi bildiği bir toplumun görüş ve duygularını dile getirmektedir. Oysa romanda anlatıcının dünyanın pek çok yerinde yaşanan huzursuzlukları aktarmak, kötülüğün hemen her yerde kol gezdiğini dile getirmek gibi bir çabası vardır. Dikkat edilirse Rusya'da gerçekleşen olaylarda belirtilen görüşler –romanın ana mekânlarından biri Amerika olmakla birlikte– Amerikalıların Kassandra embriyonları konusundaki düşüncelerinin aktarımından daha güçlüdür. Yazar, bu romanda zaman ve mekân olarak sonsuz, evreni ve tüm insanlığı esas almaya çalışsa da doğup büyüdüğü coğrafyanın insanının yaşam ve düşünüş tarzı metin dışı olarak ister istemez romana sızmıştır. Romanda dikkati çeken bir başka yer ise şöyledir:

“Çoğu zaman, henüz döllenmemiş varlığı gelecek hayatında önceden şartlanmış kötülükler, yoksulluk ve hastalık, şiddet, sefalet ve hakaretler bekliyorsa bu düşünceye karşı koymak zorlaşıyor. Bundan dolaydır ki kadın yürüyüşlerinde taşıdıkları 'Benim rahmim benimdir.' gibi pankartlarla kadınlar belki de şunu söylemek istiyorlar: 'Hepiniz defolun başımdan!' Bazı hamile alkolik kadınların 'Yine içerim, yarınsa bu pisliği, bu asalağı kendi içimden atarım ve yine keyfime bakarım. Tanrı'nız da, günahlarınız da bana vız gelir. Herkes bana tükürüyorsa, ben de her şeye tükürürüm.' Şeklindeki hayasız beyanlarından hiç kimse şaşırıyor ve iğrenmiyor. Gelecek insanı anında, bir çöp gibi atıyorlar. Ve bu hareketlerine gaddar mantıkla bile olsa çok sayıda mazeret buluyorlar.” (s. 24, 25).

İnsanın öncelikle kendine, sonra da doğacak çocuğuna olan bakış açısını ortaya koymada yukarıda alıntılanan bölüm son derece dikkat çekicidir. İnsanoğlu, sırf insan olmaktan kaynaklanan, doğuştan getirdiği, değerli olduğu/olması gerektiği düşüncesinden öylesine uzaklaşmıştır ki, yaşamı

kendisine tükürülmek olarak algılamakta; doğacak çocuğa da aynı davranışı göstermek, onu bedeninden çıkarıp atmak gerektiğini savunmaktadır. Aytmatov, gerek bu düşünce tarzına dikkat çekerek gerekse Dünya'nın dört bir tarafında yapılan gösterileri betimleyerek yeryüzünün ne denli yaşanılmaz olduğunu gözler önüne serer. Ordok'un iktidar olma hırsıyla kitleleri tahrik etmesi sonucunda Robert Bork'un linç edilerek öldürülmesi, Filofey'in çok sayıda kamera önünde tüm dünya izlerken uzay boşluğuna atlayarak intihar edişi üzerinde durulmaya değer niteliktedir. Buradan hareketle *Kassandra Damgası*'nın anlatıcısının bir başka deyişle romanın yaratıcısı olan Aytmatov'un da bir anlamda *Kassandra Kompleksini* taşıdığını söylemek olasıdır.

Sonuç olarak *Kassandra Damgası*'nın vaka zamanı, yeryüzü-gökyüzü-uzay şeklinde gittikçe genişleyen bir mekân dairesinde ama çok kısa bir zaman dilimi içinde gerçekleşir ve biter. Ancak böylesine geniş bir mekânda ve çok kısa sürede gerçekleşen olay örgüsü içinde Aytmatov, insanlık tarihinin binlerce yıllık geçmişini, eylemlerini sorgular. Bu sorgulamanın sonucunda insanlık başarılı bir sınav veremez. Binlerce yılda insanoğlu hep birbiriyle savaşmış, çıkarları daima ön planda yer almış, gittikçe daha acımasız nesiller yaratmıştır. Romanın vakasının geçtiği 20. yüzyıla gelindiğinde insanlık mafya, hastalıklar, fuhuş, vb gibi toplum için ne kadar kötü ve olumsuz durum var ise bunların arasında sıkışıp kalmıştır. Böylesi bir dünyada yaşamak istemeyen, yazgısını önceden görüp buna rıza göstermeyen, her şeye rağmen yaşamak güzel diyemeyen insanoğlu, henüz daha embriyo hâlinde iken doğumuna itiraz eder hâle gelir. Tıpkı binlerce yıl önce, mitoloji kahramanı *Kassandra* gibi olacakları görüp söylemekte, ama kimseye inandıramamaktadır. Öte tarafta insanoğlu, bunca yanlış ve kötü işi gördüğü hâlde bunları düzeltmek için de bir çaba göstermemektedir. Romanın bütününde zaman ve mekân ne olursa olsun, dünyayı ve yaşamı çekilmez hâle getirenin insan olduğunun altı çizilir. *Kassandra*'yı da her şeyi önceden bilme ama kimseye buna inandıramama gibi çekilmez bir yükü taşımaya götüren, Tanrı Apollon'un bencil istekleri ve bunun karşısında *Kassandra*'nın Apollon'u aldatmış olması değil midir? Zaman ve mekân değişse de insanın doğası değişmemekte; kötülük yeryüzünde insanoğlu aracılığıyla kol gezmeye devam etmektedir. İşin daha vahim olan yönü ise bunu düzeltmek isteyenlerin ise *Kassandra*, Robert Bork veya Rahip Filofey, her kim olursa olsun toplum tarafından kabul görmemesi, kara düzenin sürüp gitmesidir.

Cengiz Aytmatov, *Kassandra Damgası* ile tek yaşam alanı olan dünyayı mekân alarak, görünüşte birkaç güne sığan bir vaka zamanı hareketliliği

içinde insanoğlunun iki bin yıllık serüvenini başarıyla özetlemiştir. Zaman, mekân değişse de insanoğlu değişmez. Bu olumlu yönde gelişme, değişme gösteremeyişin sonucu ise hep aynıdır. Aytmatov, bütün zamanları, bütün mekânları ve toplumlari bir potada eritip, insanoğlunun geldiği son noktayı göz önüne sermek arzusundadır. Bunu yaparken de birkaç yüzyıl geriye ya da ileriye gitmeyip vaka zamanı ile anlatma zamanı arasında birkaç günlük çok kısa bir zaman dilimi bırakmıştır. Eserin itibarı âleminin zamanı ve mekânı ile yazıldığı dönemin zamanı ve mekânında da paralellik vardır. Yazarın kendi yaşantısı ve yaşadığı dönemde tanık olduğu –Hitler ve Stalin'in dönemleri gibi– yukarıda da belirtilen bazı siyasi ve sosyal olaylar metin dışı olarak, romana sızmıştır. Kronotop kavramı, kısaca tarihi bir romana yazarın yaşadığı dönemin sızması olarak tanımlanabilir. *Kassandra Damgası* tarihi bir dönemi ele almadığı gibi, tersine insanoğlunun geleceğine dair bir tasarımın romanıdır. Bu nedenle belki ilk bakışta bu romanda kronotop kavram üzerinde durmak doğru görünmemektedir. Ancak kronotop kavramın ele alınan edebiyat eserlerini sadece zaman- mekân ilişkisi üzerinden değil, aynı zamanda sosyal ve politik bağlamlarına oturtmak için de önemli bir görev üstlendiği bilgisi gözden uzak tutulmamalıdır. Burada dikkati çeken, insanoğlunu yaşadığı coğrafyadan ve kimliğinden uzak bir bütün olarak görmeye çalışan, tüm dünya aynı kötü sonu yaşamaya doğru gidiyor iletisinde bulunan Cengiz Aytmatov'un şahsi yaşantısının romana sızmış olmasıdır.

Kaynaklar

- Akmataliyev, Abdıldacan (1998), *Cengiz Aytmatov'un Dünyası*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yay.
- Aktaş, Şerif (1998), *Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş*, 3. Baskı, Ankara: Akçağ Yay.
- Asanova, Umut (2009), *Cengiz Aytmatov*, Editör: Ramazan Korkmaz, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay.
- Aytmatov, Cengiz (1997), *Kassandra Damgası*, Rusçadan Çev.: Ahmet Pirverdioğlu, İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Bahtin, Mihail M. (2001), *Bir Eylem Felsefesine Doğru*, İngilizceden Çev.: Siyaveş Azeri, İstanbul: Avesta Basın Yayın Dağıtım LTD. ŞTİ.
- Bahtin, Mihail M. (2002), "Forms of time and the Chronotope in the Novel: Notes toward a Historical Poetics", *Narrative Dynamics: Essays on Time, Plot, Closure, and Frames*, Editör: Brian Richardson, The Ohio State University Pres. (http://www.google.com.tr/books?id=kY8XFN6smdsC&printsec=frontcover&hl=tr&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false) (04.01.2012)
- Bahtin, Mihail M. (2004), *Dostoyevski Poetikasının Sorunları*, İngilizceden Çev.: Cem Soydemir, İstanbul: Metis Yayınları.
- Bahtin, Mihail M. (2005), *Sanat ve Sorumluluk*, İngilizceden Çev.: Cem Soydemir, İstanbul: Ayrıntı Yay.

- Ergiydiren, Sevinç (2001), *Edebiyat Araştırmaları –Edebiyat Eleştirisi Üzerine Bir Deneme–*, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Matbaası.
- Esen, Nüket (2006), *Modern Türk Edebiyatı Üzerine Okumalar*, İstanbul: İletişim Yay.
- Granger, Ernest (1983), *Mitoloji*, Türkçesi: Nurullah Ataç, Haz.: Müzehher Erim, 2. Baskı, İstanbul: Cem Yayınevi.
- Korkmaz, Ramazan (8-10 Aralık 1998), “Cengiz Aytmatov’un Romanlarında Kaos’tan Düzen’e Ev/Anne ve Çevre/Dünya İzleği”, *Doğumunun 70. Yıl Dönümünde Cengiz Aytmatov Uluslararası Bilgi Şöleni Bildirileri*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yay.
- Saray, Mehmet (1999), *Yeni Türk Cumhuriyetleri Tarihi*, 2. Baskı, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yay.
- Stevick, Philip (2004), *Roman Teorisi*, Çev.: Sevim Kantarcıoğlu, 2. Baskı, Ankara: Akçağ Yay.
- Tollu, Cemal (1964), *Mitoloji Yunan ve Roma*, İstanbul: İskender Matbaası.
- Tural, Sadık Kemal (8-10 Aralık 1998), “Atatürk Kültür Merkezi Başkanı Sayın Prof. Dr. Sadık Kemal Tural’ın Açış ve Berat Takdim Töreni Konuşması”, *Doğumunun 70. Yıl Dönümünde Cengiz Aytmatov Uluslararası Bilgi Şöleni Bildirileri*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yay.